

**АНГЛОМОВНІ ВІЙСЬКОВІ НЕОЛОГІЗМИ
ТА ЇХ ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ**

Д.В. Василенко

Кожен рік лексичний склад англійської мови поповнюється великою кількістю неологізмів, що з'являються внаслідок різних змін у житті суспільства, розвитку науки, культури, мистецтва та інших сфер людської діяльності. Такі слова неможливо знайти в традиційних, а інколи навіть у новітніх словниках, більшість з яких відстають у сфері ресстрації нових слів. Вони потребують опису їх семантичних особливостей і адекватної інтерпретації. В статті розглядається екстралінгвальний аспект перекладу нової лексики, яка виникає у військовому середовищі, набуває розповсюдження завдяки засобам масової інформації та потребує детального вивчення мовознавців. Метою статті є лінгвістичний аналіз деяких військових інновацій. Завдання статті полягають в описі відповідних методів перекладу неологізмів військової сфери.

Кінець ХХ та початок ХХІ століття відзначилися багатьма локальними війнами, терористичними актами, боротьбою з міжнародними злочинцями, подіями, які широко висвітлювалися англомовною пресою. Війна у Перській затоці, антитерористична операція військ американської коаліції викликали появу багатьох лексичних інновацій. Інноваційна військова лексика знайшла своє відображення не тільки у спеціальних засобах масової інформації, але й в суспільно-політичних та економічних ЗМІ, що розраховані на широке коло читачів. “Мова мас-медіа поповнилася значною кількістю нових лексико-фразеологічних одиниць; події та явища пов'язані зі зазначеною проблемою, перетворюються на впливовий чинник збагачення словникового складу сучасної англійської мови” [1, 103].

Серед військових новотворень є власне неологізми, які мають нову форму та новий зміст; трансномінації, що передають вже існуюче значення новою формою; семантичні інновації, або переосмислення, в яких нове значення передається формою, що існувала раніше. Сучасні лінгвістичні дослідження [2, 17], [3, 60], [4, 12] підтверджують тезу про те, що в англійській мові превалюють власне неологізми. Цей факт пов'язують зі все зростаючою необхідністю дати назви новим реаліям, які виникають в суспільстві.

Військова лексика включає військову термінологію, до якої належать науково-технічні терміни, що вживаються у зв'язку з військовими поняттями, та емоційно забарвлені елементи військового лексикону, які є у більшості випадків стилістичними синонімами відповідних військових термінів. В. Н. Шевчук дає наступну дефініцію військового терміна: “Військовий термін – це слово або словосполука, що використовується для позначення певного спеціального поняття, що належить до того, чи іншого розділу військової науки або до військової техніки” [тут і далі переклад наш – В. Д.] [5, 8]. Склад сучасної військової термінології не є стабільним. Він постійно змінюється завдяки застарінню деяких слів, зміні значення, поповненню новими термінами у зв'язку з реорганізацією видів збройних сил, появою нових зразків зброї та військової техніки, нових методів ведення війни і т. і.

Найбільш складним є переклад військових термінів, які передають реалії англомовної дійсності, що не існують в країні, на мову якої здійснюється переклад. В таких випадках переклад військових термінів може досягатися шляхом опису значення слова, дослівного перекладу, транслітерації, або транскрипції. Перекладач

повинен враховувати реальне значення терміна в певному контексті і вміти передати специфічний характер та соціальний зміст поняття.

Деякі інновації можуть бути незрозумілими не тільки перекладачу, але й багатьом носіям англійської мови, відірваним від військової сфери. Осмислити неологізм можливо на основі контексту та аналізу його структури. Наприклад, словосполучення *"fireworks display"* [*firework-s + display*] означало *"фейєрверк"*. Під час війни в Перській затоці воно набуло іншого метафоричного значення – *"першій повідомлення про бомбардування Багдада"*. Структура дієслова *"weaponize"* [*weapon + -ize*] і контекст допомагають зрозуміти це слово як *"оснащувати зброєю ракетноосія"*, – *"India and Pakistan have begun weaponizing the nuclear devices they first tested in 1998, Clinton administration officials now believe. Pakistan has already placed a nuclear warhead on some of its missiles, and India is responding in kind, they say"* [Newsweek, October 18, 1999] – *"Представники адміністрації Клінтона вважають, що Індія та Пакистан розпочали оснащення ядерною зброєю ракетноосієв, які були вперше випробувані у 1998 році. Вони стверджують, що Пакистан вже оснастив деякі ракети ядерними боєголовками, Індія теж реагує на це відповідним чином"*.

Наведемо ще декілька прикладів слів, структура яких полегшує переклад. Іменник *"warfighter"* [*war + fighter*], що означає людину, яка бере участь у війні, вояка, вживається в наступному контексті: *"Truly preposterous is the suggestion that the single-warhead Midgetman missile, now under development is somehow a "good" weapon. A nuclear warfighter's dream because of its surgical military qualities, it will be a welcome addition to tomorrow's dangerous first-strike force"* [The New York Times, April 15, 1986] – *"Справді абсурдним є твердження про те, що надмала ракета з однією боєголовкою, яка розробляється зараз, є "корисною" зброєю. Маючи здатність завдавати точні хірургічні удари, вона стає мрією військових і доповнює загрозливий арсенал зброї першого удару в майбутньому ядерному конфлікті"*. Слово *"warfighter"* часто вживається в ЗМІ, на сайтах газет в Інтернеті, але воно ще не зареєстроване сучасними словниками. Популярне зараз слово *"embed"* [*em + bed*] [I] > [N]] має значення – *"журналіст, який висвітлює події, що відбуваються у військовому підрозділі"* – *"As prospective embeds – journalists planted among America's fighting forces – we were given a crash course in all things military ..."* [The New York Times, March 2, 2003] – *"У якості військових журналістів, які збираються приєднатися до американських бойових підрозділів для висвітлення в пресі їх дій, ми пройшли курс виживання в умовах війни"*.

Одним з різновидів військової лексики є слова та фразеологізми, які не входять до літературної мови і вживаються, головним чином, в усному спілкуванні військових. Ці лексичні одиниці відображають фамільярне або гумористичне ставлення до предмету мовлення. Для позначення цього шару лексики в лінгвістиці використовуються терміни *"жаргон"* або *"сленг"*. Існує спроба розмежувати ці поняття. Під сленгом розуміють конотативно-забарвлену лексику та фразеологію, яка не має соціально-професійної обмеженості і є загальнозрозумілою, тобто широко вживається в розмовній мові, але залишається за межами літературної мови. Соціальні жаргони трактують як *"закріплену за певним соціальним середовищем нелітературну емоційно-експресивну лексику [жаргони професійних груп, корпоративні жаргони, кент злочинного світу]"* [6, 70].

Експресивні, *"крилаті"* військові неологізми викликають додаткові труднощі перекладу. Загальнолітературні фразеологізми відомі багатьом, але нові емоційно забарвлені ідіоми можуть бути незрозумілими і для досвідченого перекладача. Наприклад, словосполучення *"chicken hawk"* означає людину, яка підтримує війну, хоча в минулому вона доклала великих зусиль, щоб уникнути військової служби. *"Well, it looks like the "chicken-hawks" are at it again. These people who were too chicken to go to war (or even serve in the military) become middle-aged hawks looking for an opportunity to send others to kill and be killed"* [Sacramento Bee, March 31, 2002] –

“Здається, що “яструбки” знову погано поводяться. Ці люди, що ухилились від участі у війні та військової служби, перетворилися на дорослих “яструбів”, які шукають нагоди відправити інших на війну, де вони будуть вбивати, і де будуть вбивати їх”. Зрозуміти негативну конотацію неологізму допомагають наступні факти. У деяких місцях США словом “chicken hawk” називають червоно-хвостого яструба за назвою герою коміксів – яструба-пташеняти на ім’я Генрі, який, бравуючи, звертається до великого півня з такими словами: “You’re a chicken and I’m a chicken hawk; are you coming quietly or do I have to muss you up?” – “Ти – курча, а я – яструб; ти будеш поводитися тихо, чи мені треба нам’яти тобі боки?”

Слово “panda-hugger” означає аналітика, який вірить у те, що Китай не несе мілітарискої загрози, зокрема США. “The very name of Bill Gertz’s new book [“The China Threat”] is an affront to the panda-huggers in our nation’s capital. They deny the existence of a threat from China, suggesting that this view is a mindless holdover from the reflexive paranoia of the Cold War” [The Washington Times, January 2, 2001] – “Сама назва нової книги Біла Герца [“Китайська загроза”] є викликом по відношенню до прихильників Китаю в американській столиці. Вони відкидають існування загрози з боку Китаю, вважаючи таку точку зору нерозумним пережитком поворотної параної холодної війни”. Слово “panda-hugger” передає негативну конотацію і будується за аналогією до слова “tree-hugger”, яке означає людину, що переймається проблемами охорони навколишнього середовища, а саме проблемою збереження лісів. У 1973 році мешканці одного із штатів Індії виступили проти знищення Гімалайських лісів. На знак протесту вони обіймали дерева, щоб не допустити їх вирубки. Внаслідок цієї події в 1977 році до мови увійшло слово “tree-hugger” [буквально, “той, хто обіймає дерева”]. Слово “panda-hugger” [“той, хто обіймає”, доброзичливо ставиться до панди]; панда є твариною-символом Китаю] значно молодше. Його перше вживання у пресі відноситься до 2000 року.

Фонові знання також необхідні для вірного розуміння та адекватного перекладу наступних новотворів. “Gulliver effect” – “ефект Гулівера”, що виявляється у випадку, коли велика мішень здається під натиском великої кількості значно менших ворожих об’єктів”. Наприклад, “Both events underscore the impact of what’s come to be called the “Gulliver Effect” – when a large target is attacked from many different directions at once” [Bank Systems + Technology, December 1996] – “Обидві події підкреслюють вплив так званого “ефекту Гулівера”, коли велика мішень атакована з багатьох напрямків одночасно”. В даному випадку мішень порівнюється з відомим персонажем твору Дж. Свіфта, який зазнав поразки від значно менших за нього ліліпутів. Порівняння будується за образом дії.

Словоформа “effect” приймає участь у створенні ще одного англійського неологізму – “CNN effect”, “ефект CNN”- “The CNN effect” refers to consumers who stayed home to watch coverage of the war in Iraq instead of going out and spending” [Los Angeles Times, May 19, 2003] – “Ефект CNN” впливає на споживачів, які залишаються вдома, спостерігаючи по телебаченню за військовими подіями в Іраці замість того, щоб ходити по крамницям та купувати товари”. “CNN” [Cable News Network] – американська телевізійна кампанія, яка активно висвітлювала військові дії американців в Іраці, до передач якої була прикута увага багатьох людей, особливо на початку війни.

Серед різних способів перекладу військових експресивних неологізмів розповсюдженими способами є переклад методом відповідного аналога в іншій мові та переклад за допомогою транскрипції, або транслітерації. Широко вживається також метод калькування. Так, англійське словосполучення “shock and awe” має український аналог “страх і трепет”. - “The attack to kill Saddam and his leadership is a classic case of shock and awe,” said H. Ullman, a chief architect of the strategy and co-author of the 1996 book “Shock and Awe”. “Cut off the head of the emperor and the empire goes” [The Atlanta Journal and Constitution, March 22, 2003]. – “Напад з метою вбити Саддама та його керівництво є класичним прикладом військової стратегії

"страху і трепету", говорить Х. Улман, її головний архітектор та співавтор книги "Страх і трепет", що вийшла в світ у 1996 році. "Достатньо відрубати голову імператору, і імперія впаде". Слова "Iraqophobia" та "capitulator" можуть бути перекладені, відповідно, як "іракофобія" та "капітулянт": "Now that September is here, President Bush can launch his newest product, Iraqophobia" [The Tennessean, September 14, 2002] – "З початком вересня президент Буш має змогу запустити його новий продукт під назвою "іракофобія"; "Leaflets have been raining down on Iraqi troops, urging them to surrender. It is hoped that many will become "capitulators", a newly coined category for troops who surrender before any confrontation with U. S. forces" [The Associated Press, March 17, 2003] – "Іракські війська закидають листівками, спонукаючи їх здаватися у полон. Існує надія, що буде багато "капітулянтів". Цим новим словом називають підрозділи, що здаються ще до прямого зіткнення з американськими військами".

Під час ведення військової операції в Іраці засобами масової інформації були також зафіксовані такі лексичні новотвори, як "coalition of the willing" – "коаліційні / союзницькі сили" – "Coalition of the willing" is a Bush administration term that conjures up images of the many countries who support America's military mission" – "Коаліційні сили – термін адміністрації Буша, що викликає в уяві багато країн, які підтримують військову місію Америки", "operation Iraqi Freedom" – "операція по звільненню Іраку", оксюморон "catastrophic success" – "катастрофічний успіх". У 2002 році президент США Дж. Буш звинуватив Ірак, разом з Північною Кореєю та Іраном, в приналежності до "осі зла" – "an axis of evil". За деякими даними фразу "вісь зла" створив спіч-райтер президента Дж. Буша – Д. Фрум. Він звернувся до промови Фр. Рузвельта від 8 грудня 1941 року, де була вжита словосполучка "вісь ненависті". Д. Фрум співставив "імперію зла" Р. Рейгана та "вісь ненависті" Фр. Рузвельта і отримав новотвір – "вісь зла". Наведені вище неологізми перекладаються методом калькування.

У військовій публіцистиці широко вживаються аббревіатури та акроніми, що часто значно ускладнюють переклад, особливо у тому випадку, коли мова йде про новотвори, значення яких можливо встановити тільки завдяки контексту або аналізу екстралінгвальної ситуації. Наприклад, акронім "MOUT" [Military operations in urban terrain = military operations in urban territory] розшифровується як "військові операції у межах міста": "We have no intention of going door-to-door and house-to-house in a city of five million. It's unbelievably complex, with underground tunnels and bunkers everywhere ... If things go bad in a MOUT environment, they go bad quickly" [The Washington Post, March 16, 2003] – "Ми не маємо наміру обходити всі будинки у цьому п'яти мільйонному місті. Він надзвичайно складний з його чисельними підземними тунелями та бункерами. Якщо справи підуть погано під час військових дій у місті, ситуація погіршиться швидко"[мається на увазі Багдад]. Аббревіатура E.P.W. [enemy prisoner of war] вживається для позначення військового полоненого супротивника. Під час війни у Перській затоці цей термін застосовували по відношенню до Іракських вояків. Аббревіатура P.O.W. [prisoner of war] традиційно вживалась стосовно союзницьких військовослужбовців. Е. Шмітт, репортер "Нью-Йорк Таймс", пише: "E.P.W. was a term that replaced P.O.W. in the Pentagon lexicon after the Vietnam War to avoid the association with American service members still listed as missing in Southeast Asia" [The New York Times, February 18, 1991] – "В лексіконі Пентагона термін "військовополонений супротивник" став вживатися замість терміна "військовополонений" після В'єтнамської війни з метою уникнути асоціації з американськими військовими, які ще значаться зниклими в південно-східній Азії".

Наведені вище приклади неологізмів підтверджують той факт, що переклад інновацій значно ускладнюється без знання екстралінгвальної ситуації та фонових знань. Мова, яка виконує кумулятивну (накопичуючу) функцію, зберігає колективний досвід, який закріплюється у формах мови – словах, фразеологічних зворотах, афоризмах. Кумулятивна функція мови є, за словами Костомарова В. Г.,

включення культури до мови та мови до культури, зв'язок мови та культури. Як дотепно зазначає Л. Віссон, “іноземну мову можливо опанувати. Спотикаєшся о культуру” [7, 46]. Недостатня соціокультурна компетентність перекладача призводить до створення “комунікативного шуму, що є перешкодою, яка знижує ефективність комунікації та може призвести до її припинення” [8, 51].

Отже, аналіз військових неологізмів здійснюється, як правило, за такими напрямками: переклад з урахуванням контекстуальних зв'язків новотворів, а також з урахуванням моделювання інновації, тобто за аналогією до існуючих і відомих перекладачу лексичних одиниць, за зразками яких створені нові слова, переклад, що будується на аналізі екстралінгвальної ситуації.

У практиці перекладу вживаються такі поняття, як “змістовні перекручення”, “змістовні втрати”, “стилістична невідповідність”, або “стилістична нейтралізація”, “використання неправильних еквівалентів” та інші. Кількість можливих помилок особливо зростає в перекладі інноваційних лексичних одиниць. Але похибка буде значно зменшуватися, якщо перекладач дотримуватиметься непохитної умови: осмислення реальної ситуації, що лежить в основі тексту, знання самої дійсності, про яку йдеться у тексті. Подолання суб'єктивізму та похибки в перекладі може здійснюватися шляхом одночасної та незалежної оцінки перекладу групою перекладачів, порівняння варіантів перекладу. Велике значення мають надійні лексикографічні джерела: словники, підручники та посібники, які розкривали би конотативні та денотативні значення слів, їх походження, можливі засоби перекладу. Необхідність сучасної спеціальної літератури у сфері неології гостро відчувається та потребує серйозних розробок.

SUMMARY

The article deals with some peculiarities of new English war words' translation. The author analyses different methods of neologisms' translation, their socio-cultural component and proposes some ways of revealing translation adequacy through avoidance of subjectivity and mistakes.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зацний Ю. А. Борьба с международным терроризмом і нова лексика англійської мови у засобах масової комунікації // Лінгвістичні дослідження. – Горлівка: ГДПШМ, 2003. – Вип. 2. – 212 с.
2. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка. – М.: Высшая школа, 1989. – 126 с.
3. Василенко Д. В. Словообразовательные процессы в сфере военной лексики // Матеріали II Міжвузівської конференції молодих учених “Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур”. – Донецьк: ДНУ, 2004. – 363 с.
4. Андрусак І. В. Англійські неологізми кінця XX століття як складова мовної картини світу: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – К.: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2003. – 20 с.
5. Шевчук В. Н. Производные военные термины в английском языке. – М.: Воениздат, 1983. – 231 с.
6. Клименко О. Л. Поповнення словникового складу сучасної англійської мови з нелітературних підсистем: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – Х.: Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2000. – 19 с.
7. Виссон Линн. Синхронный перевод с русского на английский. – М.: Р. Валент, 2000. – 272 с.
8. Селиванова Е. А. Лингвокультурный аспект коммуникативного шума // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського держ. лінгвіст. ун-ту / Філологія. Педагогіка. Психологія. – Київ: КДЛУ, 2000. – С. 51.

ІМОВІРНІСТЬ ЧИ ЗАКОНОМІРНІСТЬ? ПРО ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ УНІВЕРСАЛІЇ В ПЕРЕКЛАДІ

С.В. Засєкін

У статті досліджується питання про перекладацькі універсалії художнього тексту. Емпіричне вивчення цього феномена доводить психолінгвістичний статус універсалій.